

ŽELJKO KARAS*, ANTE LUČIĆ**

Netočno prepoznavanje počinitelja

UVOD

Pouzdanost podataka prikupljenih u kriminalističkom istraživanju ovisi o raznim okolnostima vezanim uz vrstu izvora podataka i uz način provođenja radnji. Radnje kojima se prikupljaju podaci iz personalnih izvora poput svjedoka, pod bitnim su utjecajem mogućnosti zapažanja u stresnim situacijama, dosjećanja tijekom provođenja radnje i brojnih drugih svojstava. Iako točnost prepoznavanja primarno ovisi o personalnom izvoru, pravila kriminalističke taktike imaju cilj ukloniti nepovoljne utjecaje koji bi svjedoka nesvjesno navodili na netočno prepoznavanje. Da taktika provođenja radnje može utjecati na razinu točnosti utvrđenih podataka, potvrđeno je brojnim empirijskim istraživanjima. Na primjer, neka istraživanja su utvrdila da pokazivanje više osoba zajedno nesvjesno pojačava težnju svjedoka prema biranju osobe najsličnije osumnjičeniku.¹

Najteža posljedica radnje prepoznavanja je, ako usprkos zakonitom provođenju i poštovanju svih taktičkih pravila, svjedok nenamjerno pokaže pogrješnu osobu. U kaznenom postupku se veliki značaj pridaje prepoznavanju od strane svjedoka, te je empirijski dokazana vrlo velika razlika u procjeni krivnje osumnjičenika ovisno o okolnosti je li bilo provedeno prepoznavanje.² Za nedužnu osobu se stvari dodatno usložnjavaju ako nema čvrst alibi ili ako postoje neki indiciji koji će podupirati rezultate prepoznavanja. To pokazuju i primjeri iz strane kriminalističke prakse kod kojih je nenamjerno netočno prepoznavanje istaknuto kao prevladavajući uzrok osuđivanja nedužnih osoba.³

* mr. sc. Željko Karas, viši predavač na Visokoj policijskoj školi MUP-a RH, Zagreb.

** Ante Lučić, pomoćnik načelnika, PU zadarska, I. policijska postaja.

¹ Usp. Lindsay, R. i dr., Alternatives to the sequential lineup: The importance of controlling the pictures, *Journal of Applied Psychology*, vol. 84, 1999., 315.-321.

² Doyle, J. M. i dr., *Eyewitness Testimony: Civil and Criminal*, Virginia, Michie, 1994.

³ Pravni fakultet Benjamin N. Cardozo je u Sjedinjenim Državama započeo projekt o razlozima osuđivanja nedužnih osoba. Na temelju uzorka od 220 osuđenih osoba oslobođenih temeljem DNK, utvrđeno je da je protiv njih 75% kao dokaz korišteno netočno prepoznavanje. O projektu su otvorene internetske stranice (www.innocenceproject.org).

1. RAŠČLAMBA SLUČAJA IZ KRIMINALISTIČKE PRAKSE

Jedan od primjera netočnog prepoznavanja od strane žrtve utvrđen je u okviru kriminalističkog istraživanja razbojništva u trgovini.⁴ Razbojništvo je počinjeno u Zadru 3. siječnja 1998. godine oko 18,30 sati kada su u prodavaonicu u kojoj je bila samo prodavačica ušla dva počinitelja; uzeli su jednu manju vrećicu grickalica i došli do blagajne radi naplate. Kada je prodavačica otvorila blagajnu da bi spremila novac, jedan počinitelj se približio blagajnici, uhvatio je s leđa za glavu i trbuh, a drugi je iz blagajne uzeo novčanice iz pretinaca za 100 i 50 kuna. Ukupan iznos oduzetog novca iznosio je 1.100 kuna, a prodavačica je zadobila lakše tjelesne ozljede. Počinitelji nisu bili maskirani niti su nosili rukavice.

Prvog počinitelja je žrtva opisala kao mušku osobu starosti oko 20 godina, visoku oko 170 cm, kratke crne kose, snažnije tjelesne građe i ovalnog lica. Drugi počinitelj je bio visok oko 180 cm, duguljastog neobrijanog lica, kose plave boje dužine do brade, koju je vjerojatno obojio jer se vidio tamniji dio narasle kose a frizura je bila neuredna – pankerska. U zapisniku o prepoznavanju žrtva je tvrdila da je oba počinitelja dobro vidjela i da bi, iako se ne sjeća nekih posebnih karakteristika lica, obojicu sa sigurnošću prepoznala da ih ponovno vidi.

Temeljem takvih osobnih opisa, policijski službenici su već naredni dan pronašli osobu koja odgovara opisu prvog počinitelja i obavili su formalnu radnju prepoznavanja. U vrsti je bilo pet osoba koje su po osnovnim obilježjima odgovarale opisu napadača, stajale su ispred ogledala, a prodavačica nije mogla vidjeti kada ih se uvodilo u prostoriju. Kada su joj pokazani uz pitanje prepoznaje li među njima počinitelja, odgovorila je da je pažljivo pregledala sve nazočne osobe i sa sigurnošću je kao počinitelja prepoznala osobu s oznakom 3, koja je bila dovedena na prepoznavanje kao mogući osumnjičenik. Prepoznata osoba (rođ. 1978.) je ranije bila prijavljivana za brojna imovinska kaznena djela. Zbog osnova sumnje da je dotična osoba počinila razbojništvo, uz posebno izvješće je privedena istražnom sucu koji joj je odredio zadržavanje.⁵

U međuvremenu su policijski službenici uhitili i osobu za koju je navedeni osumnjičenik u obavijesnom razgovoru izjavljivao da će mu potvrditi alibi jer su sumnjali da je to supočinitelj, te je 6. siječnja 1998. godine obavljeno i drugo prepoznavanje prije kojeg je žrtva ponovno potvrdila da bi ga sa sigurnošću prepoznala. Od osoba u vrsti izdvojila je osobu s oznakom 4, a upravo se radilo o osobi koja je bila dovedena kao osumnjičenik i koja je potom privedena istražnom sucu.

Svega par dana nakon ovih radnji prepoznavanja (8. siječnja 1998. godine), policijski su službenici susjedne policijske postaje zbog imovinskih kaznenih djela uhitili više osoba. Kriminalističkom obradom se došlo do podataka da su neki od njih (rođ. 1977. i rođ. 1978.) počinitelji i spomenutog razbojništva u trgovini. Osim okolnosnog priznanja jednog od počinitelja uz nazočnog branitelja, to je potvrdio i pomagač koji ih je čekao u vozilu radi bijega s mjesta razbojništva, i koji je s njima oduzeti novac trošio na provode.⁶ Neka druga kaznena djela koja su priznali tom prigodom, također su počinili na sličan

⁴ PU zadarska, II. policijska postaja, br. 511-18-20/KU-03/98.

⁵ Županijski sud u Zadru, Kir-4/98. od 4. siječnja 1998. godine.

⁶ PU zadarska, I. policijska postaja, br. 511-18-10-KU-11/98.

način. Na upit osumnjičenicima prepoznaju li imena osoba uhićenih za isto kazneno djelo, odgovorili su da ne poznaju te osobe. Ove osobe nisu vođene na prepoznavanje od strane žrtve zbog nepouzdanosti. Nakon privođenja ovih osumnjičenika istražni sudac je pustio prvo spomenute prepoznate osobe.

U nastaloj dvojbi između dokaza prepoznavanjem koji ukazuju na jedne počinitelje, i dokaza okolnosnih priznanja koji ukazuju na druge osobe kao počinitelje, sud je procijenio da vjerodostojnost ne treba dati prepoznavanju. Promatra jući okolnosti vezane uz prepoznavanje, kod ovog slučaja je zanimljivo kako je mlada žrtva (rođ. 1973.) koja je u povoljnim uvjetima zapazila počinitelje, dan nakon događaja prepoznala potpuno pogriješnu osobu, a potom nakon par dana i drugu pogriješnu osobu. U navedenom slučaju ističe se kuriozitet vezan uz taktiku provođenja radnje jer je neobično kako je žrtva prepoznala upravo osobe koje je policija dovela kao moguće osumnjičenike. Ako je žrtva toliko loše zapazila ili zapamtila počinitelje da je već prvi dan nakon razbojništva pogriješila u prepoznavanju, neobično je da onda nije odabrala bilo koju drugu sličnu osobu iz vrste. Iz zapisnika o prepoznavanju ne proizlazi da žrtva ima ikakvih poteškoća s vidom, da nosi naočale ili da je počinitelje zapazila u nekim posebnim uvjetima. U spisu nije navedeno jesu li žrtvi prije formalne radnje prepoznavanja prikazane slike ovih osoba. Verzija da su možda ovi naknadno uhvaćeni počinitelji dali lažno priznanje, otklonjena je procjenom detaljnog i okolnosnog priznanja, a uz to, vještiji počinitelj bi se rijetko pokušavao opravdati alibijem koji bi mu trebao potvrditi supočinitelj s kojim je viđen na mjestu događaja. Jedan od neosnovano zadržanih prepoznatih osumnjičenika je podnio tužbu o kojoj još nije okončan postupak, a trenutačno se nalazi na odsluženju kazne zatvora za druga kaznena djela iz područja imovinskog kriminala.

2. ZAKLJUČAK

Iako ovaj slučaj sadrži događanja male vjerojatnosti, svaki slučaj netočnog prepoznavanja mu je u biti vrlo sličan. Procjena točnosti bi trebala uvažavati sve okolnosti vezane uz vrstu personalnog izvora, mogućnosti zapažanja, načine provođenja radnje i obilježja prema kojima je počinitelj prepoznat. Pouzdanosti bi trebalo pristupati vrlo kritično, uz opširno podupiranje drugim dokazima. Dok je u ovom slučaju povoljna okolnost bila ta što su pronađeni pravi počinitelji, upitno je kako bi netočnost bila otkrivena na drugačiji način i kako bi kazneni postupak završio da nisu bili otkriveni. U ovom području je zadaća kriminalističke taktike, neovisno o blažem zakonskom uređenju, razvijati zahtjevnije preporuke koje će pridonositi da se na čim nižu razinu svedu moguće pogriješke. Od primjera brojnih preporuka utemeljenih na stranim empirijskim istraživanjima ističu se one koje naglašavaju da niti službenik koji raspoređuje osobe u vrsti ne bi trebao znati tko je osumnjičenik (engl. *double-blind lineup*), da bi trebalo promatrati svjedoka u trenutku prepoznavanja i da bi svjedok morao konkretno opisati po čemu je prepoznao osumnjičenika, te da bi osobe u vrsti doista trebale biti međusobno vrlo slične i dr.⁷

⁷ Wells, G. L. i dr., *Eyewitness Identification Procedures*, *Law and Human Behavior*, 22(6), 1998., 603.-647.